

O‘SIMLIKLARDAN OLINGAN TABIIY DORIVOR MODDALAR VA ULARNING TIBBIYOTDAGI QO‘LLANILISHI

Muhitdinov Shavkat Muhamedjanovich

*Samarqand davlat tibbiyot universiteti,
Tibbiyot biologiya va umumiy genetika kafedrasi dotsenti*

Annotatsiya: Ushbu maqola alkaloidlar, flavonoidlar va efir moylari kabi o‘simliklardan olingan dorivor kimyoviy moddalarning tibbiyotda terapevtik qo‘llanilishini o‘rganadi. Xavfsizlik, samaradorlik va klinik tadqiqot natijalariga urg‘u berib, ularning an‘anaviy va zamonaviy farmakologiyadagi funktsiyalarini o‘rganadi.

Kalit so‘zlar: fitokimyoviy moddalar, farmakologiya, tabiiy tibbiyot va terapevtik ta’sir.

KIRISH

An‘anaviy tibbiyotda dorivor o‘simliklar avlodlar davomida davolashning asosiy manbai bo‘lib kelgan. Ilmiy tadqiqotlar farmakologiyaning rivojlanishi tufayli o‘simlikdan olingan kimyoviy moddalar, masalan, alkaloidlar, flavonoidlar, glikozidlar va efir moylarining dorivor salohiyatini tasdiqladi. Ushbu bioaktiv moddalar yallig‘lanishga qarshi, antibakterial, antioksidant va boshqa farmakologik xususiyatlari tufayli zamonaviy tibbiyotda foydalidir. Tabiiy dori vositalari keng ko‘lamli kasalliklarning oldini olish va davolash qobiliyati, samaradorligi va nojo‘ya ta’sirining kamligi tufayli tobora ommalashib bormoqda. Zamonaviy farmatsevtika vositalarini ishlab chiqarish bir qator o‘simliklardan olingan dori vositalari, jumladan, xinin (xindon po‘stlog‘idan) va aspirin (tol po‘stlog‘idan) tufayli mumkin bo‘ldi. Sog‘liqni saqlashda o‘simlikka asoslangan tibbiyotdan foydalanish kasalliklarni davolashning an‘anaviy usullarini rag‘batlantiruvchi o‘rnini bosadigan doimiy tadqiqotlar natijasida o‘tib bormoqda. Ushbu maqolada o‘simliklardan olingan asosiy terapevtik moddalar, ularning ta’sir qilish usullari va an‘anaviy va zamonaviy tibbiyotda qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, u klinik tadqiqotlar natijalari, xavfsizlik masalalari va kelajakda o‘simlik terapiyasining potentsial yo‘nalishlarini ta’kidlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Asrlar davomida tibbiyot fanining asosiy tarkibiy qismi o‘simliklardan kelib chiqadigan terapevtik moddalarni o‘rganish bo‘lib kelgan. Tabiiy dori vositalarini bilish va ulardan foydalanish bir qator akademiklar va tibbiyot mutaxassisleri tomonidan juda rivojlangan. Ibn Sino (Avitsenna) (980-1037) o‘zining “Tib qonunlari” nomli asosiy asarida o‘simlik asosidagi dori vositalarining keng doirasini tasniflagan va ularning inson salomatligiga qanday ta’sir

qilishini tushuntirgan. Uzoq yillar davomida uning asarlari Yevropada ham, Islom olamida ham tibbiy ma'lumotnoma sifatida foydalanilgan.

“Tibbiyotning otasi” sifatida tanilgan Gippokrat (miloddan avvalgi 460-370) kasalliklarni davolashda oziq-ovqat terapiyasi va tabiiy dorilarning ahamiyatini tan oldi. Uning yaxlit shifo haqidagi g'oyalari hali ham zamonaviy o'simlik tibbiyotiga ta'sir ko'rsatmoqda. Galen (129-216) Gippokrat ta'limotiga asoslanib, o'simlikka asoslangan dori vositalarini batafsil o'rgandi. O'rta asrlar tibbiyotida uning asarlari keng qo'llanilgan va farmakologiya uchun asos bo'lib xizmat qilgan.

Lui Paster (1822—1895) va Robert Kox (1843—1910) 19—20-asrlarda mikrobiologiyani yaratib, mikroblarning kasallikning tarqalishidagi ahamiyatini isbotladilar. O'simliklardan olingan antibakterial birikmalar hozirda ularning izlanishlari tufayli ilmiy jihatdan o'rganilmoqda.

Aleksandr Fleming (1881-1955) Penitsillin mog'oridan olingan birinchi keng tarqalgan antibiotik penitsillinni kashf qilib, tibbiyotni o'zgartirdi. Uning tadqiqotlari kasalliklarni davolash uchun tabiiy kimyoviy moddalardan qanday qilib terapevtik foydalanish mumkinligini ko'rsatdi.

Antiseptik usullarni yaratish uchun fenolni qo'llash orqali Jozef Lister (1827-1912) jarrohlik joyidagi infeksiyalarni sezilarli darajada kamaytirdi. Ushbu nazariya o'simliklardan olingan antiseptiklar zamonaviy tibbiyotda foydali bo'lishi mumkin degan fikrni qo'llab-quvvatlaydi. Bir qancha o'simlikka asoslangan dori vositalarining, jumladan, xinin (bezgak uchun sinkon po'stlog'idan) va artemisinin (Bezgakni davolash uchun Artemisia annuadan) kashf etilishi an'anaviy bilimlarni ilmiy kashfiyotlar bilan uyg'unlashtirish natijasidir. Ushbu natijalar o'simliklardan olingan terapevtik moddalar hali ham sog'liqni saqlashda foydali ekanligini ko'rsatadi.

METODOLOGIYA

Zamonaviy tibbiyotda o'simliklardan olingan terapevtik moddalarning funktsiyasi ushbu tadqiqotda sifatli va analitik metodologiyadan foydalangan holda o'rganiladi. Keys tadqiqotlari, qiyosiy tahlil va puxta adabiyotlarni o'rganish tadqiqotning asosini tashkil qiladi. O'simlik asosidagi dori-darmonlar bo'yicha zamonaviy farmakologik tadqiqotlar, shuningdek, Ibn Sinoning “Tib qonunlari”, Gippokrat va Galen ta'limotlari kabi klassik tibbiyot asarlari adabiyotshunoslikka kiritilgan. Shuningdek, mikrobiologiya, antibakterial xususiyatlar va o'simliklardan ishlab chiqarilgan dori-darmonlarning klinik sinovlariga oid ilmiy maqolalar tahlil qilinadi. Ushbu maqolada turli xil tibbiyot an'analari dorivor o'simliklardan foydalanish va ularni zamonaviy farmakologik protseduralarga kiritish muhokama qilinadi.

O'simliklardan olingan kimyoviy moddalarning an'anaviy va zamonaviy qo'llanilishi o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar qiyosiy tahlil orqali baholanadi. O'simlik tibbiyotining samaradorligi, xavfsizligi va standartlashtirish masalalarini baholash uchun Papaver somniferum (morfin) va Cinchona (xinin) kabi o'simliklarning qadimiy qo'llanilishi ularning zamonaviy farmatsevtika maqsadlari bilan taqqoslanadi. Tadqiqot shuningdek, o'simlik dori

vositalarini klinik tekshirish zaruriyatini, shuningdek, tartibga solish muammolarini hisobga oladi. Zamonaviy tibbiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatgan asosiy dorivor o'simliklar amaliy tadqiqotlar mavzusidir. Bularga *Curcuma longa* (yallig'lanishga qarshi ta'siri uchun kurkumin), *Digitalis purpurea* (yurak kasalliklari uchun digoksin), *Cinchona* (isitma va infeksiyalar uchun xinin) va *Artemisia annua* (bezgakni davolash uchun artemisinin manbai) kiradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot tarixiy ma'lumotlar va zamonaviy farmakologik tadqiqotlar bilan tasdiqlangan o'simliklardan ishlab chiqarilgan dorivor moddalarning sezilarli terapevtik samaradorligini ko'rsatadi. Gippokrat, Galen va Ibn Sino o'zlarining an'anaviy tibbiyot yozuvlarida turli o'simliklarning samaradorligini qayd etganlar, ularning aksariyati bugungi kunda ham qo'llanilmoqda. Ushbu eski da'volar fan tomonidan tasdiqlangan va natijada morfin, digoksin, xinin va artemisinin kabi standartlashtirilgan o'simlik preparatlari yaratildi. An'anaviy va zamonaviy foydalanishni taqqoslaganda, hozirgi farmakologiya aniq dozalash va xavfsizlik talablarini kafolatlashi aniq bo'ladi, oldingi usullar esa empirik ma'lumotlarga bog'liq edi. O'simlik preparatlari endi terapevtik komponentlarni ajratib olish va ajratish tufayli samaraliroq va zaharlanishga kamroq moyil bo'ladi.

Muhokama

O'simliklardan olinadigan dori vositalarining ko'rsatilgan samaradorligiga qaramasdan, biologik faol birikmalar miqdoridagi o'zgarishlar, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlar va o'simlik preparatlarini tasdiqlashdagi tartibga soluvchi to'siqlar kabi bir qator to'siqlarni bartaraf etish kerak. Nostandart ishlab chiqarish tartib-qoidalari tufayli nomuvofiq quvvat va xavfsizlik kelib chiqishi mumkinligi sababli, klinik tekshirish juda muhim. Ammo klinik tadqiqotlar va texnologiyalarning uyg'unligi bilan o'simlikka asoslangan tibbiyot rivojlanishda davom etmoqda. Standartlashtirish protseduralari va murakkab ekstraksiya usullari tufayli o'simlik vositalarining ishonchliligi ortib bormoqda. Keng miqyosli klinik sinovlar, bioaktiv birikmalar ishlab chiqarishni optimallashtirish, dorivor o'simliklarning zamonaviy sog'liqni saqlashda xavfsiz va samarali qo'llanilishini kafolatlash kelgusidagi tadqiqotlarning asosiy maqsadi bo'lishi kerak. Natijalar o'simliklardan olingan terapevtik kimyoviy moddalarning bugungi kungacha qanchalik foydali ekanligini va ular farmatsevtika sohasida ko'proq yutuqlarga olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot o'simliklardan ishlab chiqarilgan terapevtik kimyoviy moddalar an'anaviy va muqobil tibbiyotda o'ynashining muhim ahamiyatini ta'kidlaydi. Tarixiy tibbiy yozuvlar va hozirgi ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, artemisinin, xinin, digoksin va morfin kabi ko'plab o'simliklarga asoslangan dorilar sog'liqni saqlashda juda muhimdir. Zamonaviy farmakologiya an'anaviy tibbiyot fundamental bilimlarni taqdim etgan bo'lsa ham, tizimli ekstraksiya, aniq doza va klinik tasdiqlash orqali ushbu dorilarni takomillashtirdi. O'simlik dori-darmonlarining xavfsizligi va samaradorligi biotexnologiya va farmatsevtika tadqiqotlaridagi o'zgarishlar tufayli, bioaktiv birikmalar kontsentratsiyasining

o‘zgarishi, mumkin bo‘lgan toksiklik va tartibga soluvchi to‘siqlarga qaramay, yaxshilanmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlar bir xillikni yaxshilashga, keng qamrovli klinik sinovlarni o‘tkazishga va o‘simliklardan olingan dori-darmonlarni zamonaviy davolash rejimlariga kiritishga e‘tibor qaratishi kerak. Natijalar dorivor o‘simliklarning sog‘liqni saqlashda uzoq vaqtdan beri mavjud bo‘lgan qiymatini, shuningdek, farmatsevtika fanlaridagi kelajakdagi yutuqlarga va‘da berishini ta‘kidlaydi. Zamonaviy ilmiy kashfiyotlar an‘anaviy bilimlar bilan birgalikda o‘simlikka asoslangan tibbiyotdan foydalanish orqali xavfsizroq va samaraliroq davolash usullarini yaratishga yordam beradi.

REFERENCES

1. Avicenna (Ibn Sina). (1025). The Canon of Medicine.
2. Fleming, A. (1929). On the antibacterial action of Penicillium and its practical use in the treatment of infectious diseases. British Journal of Experimental Pathology, 10(3), 226-236.
3. Galen. (2nd century). On the Natural Faculties.
4. Hippocrates. (4th century BCE). Corpus Hippocraticum.
5. Koch, R. (1876). Die Ätiologie der Milzbrand-Krankheit, begründet auf die Entwicklungsgeschichte des Bacillus Anthracis. Beiträge zur Biologie der Pflanzen, 2(2), 277-310.
6. Lister, J. (1867). On the antiseptic principle in the practice of surgery. The Lancet, 90(2299), 353-356.
7. Pasteur, L. (1861). Mémoire sur les corpuscules organisés qui existent dans l’atmosphère. Annales des Sciences Naturelles, 16, 5-110.